

सागरतळ रचना

सागर पृथ्वीचा सुमारे 71% भाग पाण्याने व्यापलेला आहे. या पाण्याच्या विस्तृत व अशांग जलाशयाच्या भागाच्या खालील लक्ष्माण कसा आहे. यांची कल्पना घेऊ शकत नाही. यांची रचना 4 प्रकारे करण्यात आली आहे. त्यामध्ये

- 1) भूखांड किंवा समुद्रवुड जमीन
- 2) खांडान्त उतार किंवा भूखांड उतार
- 3) सागरी मैदान किंवा अगाध सागरी तळ
- 4) सागरी गर्ता व सागरी डोह

सागरीनक रचना

1) भूखांड

2) खांडांत उतार

3) सागरी मैदान

4) सागरी चर्ता

1) भूखांड / समुद्रबुड जमीन :-

- भौगोलिकदृष्ट्या भूखांडांच्या जलमग्न उथळ सागरी भाग

म्हणजे भूखांड / समुद्रबुड जमीन होय.

- भूखांडाच्या किनारपट्टीवरील समुद्रात बुडालेला उथळ भाग

म्हणजे भूखांड मंच होय.

- समुद्रबुड जमिनीची खोली 100 फूट / 200 मीटरपर्यंत असते.

- समुद्रबुड जमिनीची सरासरी रुंदी 65 ते 78 km पर्यंत असते.

ज्या किनारपट्टीवर विस्तृत मैदाने आहेत तेथे ही रुंदी जास्त आहे. व ज्या किनारपट्टीवर डोंगर / पर्वतरांगा आहेत

तेथे ही रुंदी कमी आहे.

- समुद्रबुड जमिनीचा उतार सागराकडे सैद्धांतिक स्वरूपाचा असतो.

हा उतार 2° ते 3° पेक्षा कमी असतो.

- किनारपट्टीजवळील अद्योगामी हालचाली किंवा भूभाग खचल्याने तेथे सागराचे अतिप्रमाण होऊन भूखांड मंचाची निर्मिती होते.

- भूखांड मंचाचा भाग समुद्राच्या पातळीवर उंचावल्याने येथेची निर्मिती होते फिलिपाईन्स, न्यूझीलंड, फ्युरुरील, श्रीलंका या प्रकारची बेटे आहेत.

- नद्यांच्या दळ्या पाळ्याखाली गेल्याने समुद्रबुड जमिनीची निर्मिती झाली असावी.

- २) खंडान्त उतार / भूखंड उतार :-
- समुद्रबूड जमीन व सागरी मैदान यांचा जोडणारा दुपा म्हणजे खंडान्त उतार / भूखंड उतार होय.
 - यांची सरासरी खोली 100 ते 200 फूट / 180 ते 3600 मीटरपर्यंत असते. काही ठिकाणी 3000 ते 4500 मीटरपर्यंत असते.
 - महासागरांच्या प्रकूण क्षेत्रफळाच्या 8.55% भूखंड उताराचे व्यापला आहे. यांचा विस्तार 80 ते 320 km पर्यंत आढळते.
 - खंडान्त उताराच्या सरासरी उतार 4.3° असला तरी अनेक ठिकाणी तो 5° ते 60° दरम्यान आढळतो.
 - मैदानी किनाऱ्याजवळ मंद उतार तर पर्वतीय किनारी भागात तीव्र उतार आढळतो.
 - भूखंडीय संयुक्त्यांची निर्मिती, नद्यांनी वाहून आणलेला गाळ व या गाळाच्या संयोजनाचे सागरी लाटा व समुद्रप्रवाहांनी निर्माण केलेले चबुतर तट यामुळे भूखंड उताराची निर्मिती होते.
 - प्राचीन खंडांचे पृथ्वीच्या संचोचीय हालचालीमुळे खंडांचा निर्माण झालेले बाफ इ. कारणांमुळे खंडान्त उताराची निर्मिती होते.

- ३) अगाध सागरी तळ / सागरी मैदान :-
- मंद उताराच्या व विस्तृत क्षेत्रफळाच्या सागरी मैदान आहे.
 - सागरी मैदानाची उंची 1000 km असून खोली 4600 ते 5600 मीटरच्या दरम्यान असते.
 - सागरी क्षेत्राचा सुमारे 7% भाग सागरी मैदानांनी व उंचाऱ्यांनी व्यापलेला आहे.
 - हिंदी महासागरात व अटलांटिक महासागरात विस्तृत सागरी मैदाने आहेत. त्या मानाने पॅसिफिक महासागरातील मैदाने फार क्षेत्रफळाची आहेत.
 - सागरी टेकड्या या सागरी मैदानापेक्षा या लहान टेकड्या असून सागरतळापासून त्यांची उंची 60 ते 1000

मीटर व विस्तार 10 km पर्यंत असतो.

- या उंचवट्यांनी अटलांटिक महासागराचे 50% क्षेत्र पॅसिफिक महासागराचे 80% क्षेत्र व्यापलेले आहे. हिंदी महासागरात देखील पिपुल रेकड्या आहेत.

4) सागरी डोह व सागरी गर्ती :-

- सागरतळावरील खोलगट भागांना सागरी डोह असे म्हणतात.

- अति खोल, तीव्र उतारक्या सागरी डोहंना सागरी गर्ती असे म्हणतात.

- सागरी गर्तीची लांबी 300 ते 5000 km, रुंदी 30 ते 100 km व खोली 6 km पर्यंत असते.

- गर्तीच्या भिंती तीव्र उतारक्या असतात. सामान्यतः ज्वालामुखी व भूकंपाच्या प्रदेशांमार्फत सागरी गर्ती आढळतात.

- जगात एकूण सागरी गर्ती 57 असून पॅसिफिक महासागरात सर्वाधिक म्हणजे 32 गर्ती अटलांटिक मध्ये 10 तर हिंदी महासागरात 6 गर्ती आहेत.

- जगातील सर्वात खोल गर्ती पॅसिफिक महासागरातील मॅरियाना गर्ती असून तिची खोली 11,022 मीटर आहे.